

OILAVIY MUNOSABATLARDA OTANING ROLI

Xusanbayeva Ziyoda Maxmutdjonovna

Toshkent amaliy fanlar universiteti, Gavhar ko'chasi 1-uy, Tashkent 100149, O'zbekiston

ziyodaxusanbayeva@gmail.com

ORCID ID: 0009-0002-5588-1557

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13318457>

Annotatsiya: Ushbu maqoaada ota va bola o'rtasidagi munosabat. Ota va bola o'rtasidagi nafaqat haqiqiy o'zaro munosabatlarning ahamiyati, balki turli sharoitlar ta'sirida shakllangan va murakkab tuzilish va noaniq mazmun bilan ajralib turadigan ota obrazi ham asoslanadi. Ota-bola munosabatlarning bolaning ijtimoiylashuv jarayoniga ta'sirini o'rganiladi.

Kalit so'zlar: Jamiyat, oila, tarbiya, ota, Ijtimoiylashuv, ijtimoiy rivojlanish, ota, munosabati, jarayon.

KIRISH

Bolaning birinchi ijtimoiy muhiti uning oilasidir. Ota-bolarning munosabati nihoyatda muhimdir, chunki ular ijtimoiylashuvning birinchi shakllanish bosqichida paydo bo'ladigan elementlardir. Ijtimoiy rivojlanish bolaning sog'lom rivojlanishi uchun muhimdir. Ijtimoiylashuv ijobiy yo'nalishda rivojlansa, u insonning baxtli hayot kechirishiga imkon beradi, aks holda yolg'izlik kabi tushkunlik tuyg'ulari tufayli turmush darajasi pasayadi. Ota-bola munosabatlarning bolaning ijtimoiylashuv jarayoniga ta'sirini o'rganishdir. ular orasidagi munosabatni ochib berishdan iborat. Ijtimoiylashuvni shakllantiruvchi bir qator elementlar mavjud. Bu elementlardan biri asosiy oila sifatida bolaning asosiy ijtimoiy muhiti bo'lgan ota-onalarning munosabatidir. Ota-ona munosabati shaxsning ijtimoiylashuvini shakllantiradi. Bolaning ijtimoiylashuv jarayoni turli bosqichlardan iborat bo'lib, ijtimoiylashuv jarayoniga kattalar bilan muloqot, tengdoshlar bilan muloqot, maktab va madaniyat kabi bir qator omillar ta'sir qiladi. Ota-bolaning munosabati juda muhim bo'lishining sababi, bolaning bog'lanish uslublarining shakllanishi bilan bog'liq. Oilaga yo'naltirilgan o'rganilgan bog'lanish uslubi bolaning boshqa shaxslar, guruhlar va jamiyat bilan munosabatlarini shakllantiradi. Bir jamiyatda yashovchi oilalarda ota-onalarning munosabati har xil bo'lishi mumkin. Bu farqlarning manbalariga nazar tashlasak, ko'plab sabablar paydo bo'ladi. U yoki bu yo'l bilan ota-onalar har qanday sababga ko'ra har xil ota-ona munosabatini namoyon qiladilar. Ota-onalarning bolalik davrida duch keladigan ota-ona munosabatlari ularning farzandlariga bo'lgan munosabatiga ta'sir qiladi. Bolaligida haddan tashqari bosimga uchragan ota-onalar farzandlarini tarbiyalashda o'z ota-onalaridan o'rgangan usullardan foydalanishlari, ba'zan esa aksincha, bosim ostida o'sgan ota-onalarning haddan tashqari bag'rikeng munosabatda bo'lishlari ko'p kuzatiladi. Bu bolaning rivojlanishi uchun mos emas. Bir-biridan baxtiyor bo'lgan er-xotinlar farzandlariga nisbatan mehribonroq va mo'tadil munosabatda bo'lishsa, baxtsiz va nikohlarida muammolar bo'lgan juftliklar o'z farzandlariga nisbatan nomuvofiq munosabatda bo'lishlari mumkin. o'z farzandlariga nisbatan haddan tashqari himoyalangan munosabat Shu sababli u ota-onalarning munosabatlari va ularning farzandlarining ijtimoiylashuvi o'rtasidagi munosabatni tushuntirishga

harakat qiladi. shaxsning ijtimoiy muhiti bilan munosabatlari muhim ahamiyatga ega. Ijtimoiy munosabatlar muhim bo'lganligi sababli, sotsializatsiya tushunchasini yaxshi tushunish odamlarning turmush darajasini oshirishda foydali bo'ladi. Ijtimoiylashtirish kontseptsiyasini shaxsning jamiyat qadriyatlari va me'yorlarini kuzatishi va o'rganishi va ko'rib chiqilayotgan qadriyatlar va me'yorlarga muvofiq xatti-harakatlarni namoyon etish orqali jamiyat tomonidan qabul qilinishi deb izohlash mumkin. Ijtimoiylashuv tug'ilishdan boshlanadigan va butun hayot davomida davom etadigan jarayondir. Bu jarayonda, ayniqsa, oila katta rol o'ynaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot muammosiga doir manbalarni o'rganish, ularda ilgari surilgan g'oyalar mazmunini tahlil etish shuni ko'rsatadiki, oilalarda bolalar bilan munosabatlarni ko'rib chiqishda turli xil munosabatlar mavjud. Bu munosabatlarni avtoritar munosabat, demokratik munosabat, himoyaviy munosabat, deb tasniflash mumkin. Uyda qat'iy tartib-qoidalar mavjud bo'lgan va qoidalariga rioya qilmagan taqdirda qattiq jazolanadigan oilalar avtoritar munosabatda bo'lgan oilalardir. Demokratik munosabat bola va ota-ona o'rtasida yaxshi muloqot bo'lgan, qattiq jazolar bo'lmagan, lekin mas'uliyat belgilangan oilalarda qabul qilinadi. Bola zimmasiga hech qanday mas'uliyat yuklanmagan va barcha ishlar bola nomidan bajariladigan oilalar himoyaviy munosabatni o'zlashtirgan oilalar, farzandiga g'amxo'rlik ko'rsatilmagan oilalar esa befarq munosabatda bo'lgan oilalar hisoblanadi. Bola bilan munosabatlarida ma'lum standartlarga ega bo'lmagan va nomuvofiq xulq-atvorni ko'rsatadigan oilalar nomuvofiq munosabatni qabul qilgan oilalardir. Bu oilalardagi ota-onalar bir vaqtning o'zida ijobiy munosabatda bo'lgan xatti-harakatlarga o'xshash vaziyatda salbiy munosabatda bo'lishlari mumkin. Bu holat bolaning qaysi xulq-atvori to'g'ri ekanligi borasida qarorsiz bo'lishiga sabab bo'ladi va bola xatti-harakatning to'g'riligiga emas, balki o'zi oladigan reaksiyaga e'tibor qaratadi. Misol uchun, avtoritar oilada tarbiyalangan bolalar o'zlarining ijtimoiy munosabatlarida bosim va hokimiyatga ahamiyat bersalar yoki shunga o'xshash nomuvofiq oilalarda o'sgan bolalar o'zlarining ijtimoiy munosabatlarida nomuvofiq xatti-harakatlarni namoyon

qilsalar, ajablanarli emas. Ota-onalarning munosabatlariga e'tibor qaratish kerak bo'lgan asosiy masala - bu munosabatlar keyingi yillarda bolaning munosabatlariga ta'sir qiladi. Misol uchun, avtoritar oilada o'sgan bolalar keyingi yillarda o'zlariga xos xususiyatlarni namoyon qiladilar. Albatta, bu faqat avtoritar oilalarda o'sayotgan bolalarga taalluqli emas. Shunga o'xshash vaziyat qo'llaniladigan oila turlariga befarq munosabat, haddan tashqari ruxsat beruvchi munosabat, nomuvofiq munosabat, haddan tashqari himoyalaniş, mukammallik va demokratik munosabat kiradi.

Avtoritar munosabatda bo'lgan oilalarda haddan tashqari nazorat mavjud. Bunday oilalarda bolalar bilan muloqot etarli emas. Befarq munosabatda bo'lgan oilalarda oila bolaning umidlarini cheklamaydi va bolaning xohish va umidlariga befarq munosabatda bo'ladi. Haddan tashqari bag'rikenglik munosabatini qabul qilish bilan bolaning har bir narsasi odatiy hisoblanadi va hech qanday cheklovlar qo'yilmaydi. Bunday oilalarda ulg'aygan bolalar o'ziga ishongan va muvaffaqiyatli bo'lsalar-da, haddan tashqari bag'rikenglik ba'zi nomaqbul odatlarni o'zlashtirishga ham olib kelishi mumkin. Mos kelmaydigan munosabatlarni qabul qilish bilan, ba'zi hollarda odatiy deb hisoblangan ba'zi xatti-harakatlar boshqalarida jazolanadi. Bu vaqtda bola o'zini qachon va qanday tutishi haqida qaror qabul qila olmaydi. Haddan tashqari nazoratli munosabat qabul qilinganda, bola juda ko'p himoyalaniş, mas'uliyat berilmaydi va bu bolaning o'zini rivojlantirishiga to'sqinlik qiladi. Perfeksionistik munosabatda ota-onalar farzandlarining o'zlari erisha olmaydigan muvaffaqiyatlarga erishishlarini xohlashadi. Boshqa tomondan, ular buni amalga oshirishda bolaning qobiliyatlarini qobiliyatlarini hisobga olmaydilar. Demokratik munosabatda bola va oila o'rtasida yaxshi muloqot mavjud bo'lib, bag'rikenglik, qo'llab-quvvatlash va ishonchli. Darhaqiqat, ijtimoiylashuvga ta'sir qiluvchi ko'plab omillar mavjud. Kattalar bilan o'zaro munosabat, tengdoshlar bilan o'zaro munosabat, texnologiya, madaniyat, irsiyat, atrof-muhit va maktab bilan o'zaro munosabat ko'rib chiqilayotgan elementlardan biridir. Ushbu elementlar samarali bo'lsa-da, ijtimoiylashuv jarayoniga eng katta ta'sir oiladan keladi, deb ta'kidlash noto'g'ri bo'lmaydi. Chunki ota-onaning munosabati bolaning bog'lanish uslubini shakllantiradi. Bolaning bog'lanish uslubi ijtimoiy munosabatlar qanday bo'lishini belgilaydi. Misol uchun, ishonchli bog'langan bolalar atrofida odamlar bilan yaxshi munosabatda bo'lishsa, obsesif bog'langan bolalar o'zlarini qadrsiz deb bilishadi, boshqalarni qadrli deb bilishadi va o'zlarini isbotlashga intiladilar. Bu holat uning ijtimoiy muhiti bilan bog'liq muammolarga olib keladi. Ijtimoiy muhit ham kattalar, ham bolalar uchun muhimdir. Bolaning bilim olishida oiladan tashqari ijtimoiy muhit, jumladan, maktab ham samaralidir. Bolaning ta'lim-tarbiyasida oila, maktab va ijtimoiy muhit nuqtai nazaridan muammolarni boshdan kechirish bolaning rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bundan tashqari, ushbu uchta elementdan biridagi muammo

ham bolaning istalmagan yutuqlarga ega bo'lishiga olib kelishi mumkin. Ijtimoiylashuvdagi muammolar natijasida bolada zaif shaxs shakllanadi. Bolaning tarbiyasi haqida gap ketganda, maktab, oila va ijtimoiy muhit elementlari o'zaro bog'liq va bir-biri bilan interaktiv ekanligini qabul qilish kerak. Bola tomonidan o'rganilgan bilim, ko'nikma va qadriyatlar bolaga uyda, maktabda va ijtimoiy muhitda yaxshi munosabatlarni rivojlantirishga imkon beradi va sog'lom ijtimoiy rivojlanish imkoniyati paydo bo'ladi. Yuqorida tilga olingan uchta muassasa bolaning bilim, ko'nikma va ijtimoiy qadriyatlarni o'zlashtirishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Chunki bu bilim, ko'nikma va qadriyatlar birinchi navbatda oilada o'rganiladi. Keyinchalik bu jarayon maktabda davom etadi. Bilim, ko'nikma va qadriyatlarni ichkilashtirish ijtimoiy muhit bilan o'zaro munosabatlar orqali sodir bo'ladi. Bu vaqtda bolaning atrof-muhit bilan ijtimoiy munosabatlari ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ijtimoiy munosabatlar jarayonida Oila - bu shaxs ijtimoiy munosabatlarni o'rnatadigan birinchi joy. Go'daklik davrida oilada, ayniqsa, ota-ona va aka-uka bilan o'rnatilgan munosabatlar chaqaloqning birinchi ijtimoiy tajribasidir. Bu davrda chaqaloqlar o'z oilalarining xatti-harakatlariga taqlid qiladilar. Ota-onalarning munosabati bolaning shaxsiyat rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi. Qabul qilingan ota-onalarning turli xil munosabati bolaning shaxsiyat rivojlanishida turli xil xususiyatlarga ega bo'lishiga olib kelishi mumkin. Ota-onaning avtoritar munosabati qabul qilingan oilada voyaga yetayotgan bolaning shaxsiy xususiyatlari ota-onaning demokratik munosabati qabul qilingan oilada o'sayotgan bolaning shaxsiy xususiyatlaridan farq qiladi. Bu, tabiiyki, keyingi yoshda bolaning ijtimoiy munosabatlariga ta'sir qiladi. ham samarali bo'ladi. Chunki bola boshqa odamlar bilan ikki tomonlama munosabatlarga kirishsa, u o'zining shaxsiy xususiyatlariga mos ravishda o'zini tutadi. Boshqacha qilib aytganda, bolaning shaxsiy xususiyatlari uning ijtimoiylashuv jarayoniga hal qiluvchi ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bu hissiy jihatdan ham amal qiladi. Ota-onalarning munosabati bolaning hissiy rivojlanishiga ta'sir qiladi. Ota-onaning avtoritar munosabatlari qabul qilingan oilalarda o'sayotgan bolalarning ijtimoiy muammolari Ularning rivojlanishini o'rganayotganda, bu oilalarda o'sayotgan bolalarning shaxsiy xususiyatlarini esga olish foydali bo'ladi.

Ota-ona munosabatlari ichida eng mosi demokratik oilaviy munosabatdir. Bundan tashqari, demokratik oilaviy munosabat ham xavfsiz bog'lanish uslubini rivojlantirishga imkon beradi. Bolaning ijtimoiylashuvi nuqtai nazaridan, demokratik oilaviy munosabat bilan eng yaxshi natijalarga erishish mumkinligini ta'kidlash mumkin. Bu da'voning eng kuchli sabablaridan biri bolaning oilada yaxshi muloqot muhitiga ega ekanligidir. Ma'lumki, demokratik ota-ona munosabatlari qabul qilingan oilalarda qarorlar ota-ona va bola bilan birgalikda qabul qilinadi. Bu erda ota-onalar va bolalar o'rtasida yaxshi muloqot muhiti yaratilgan. Ota-onalar ham, bolalar ham o'z fikrlari va

umidlarini aniq ifodalashlari mumkin. Oila va bola bir-birini tinglaydi. Bola nima istayotganini aniq ifodalashi bilan birga, u nima qilmaslik kerakligini ham o'rganadi. Chunki bu o'zaro munosabatda bolaga faqat biror narsa "qilmaslik kerak" deyilmaydi. Bu holatning sababi tushuntiriladi va bola vaziyatni to'liq tushunishi mumkin. Yana bir muhim jihat shundaki, ota-onaning demokratik munosabatlari qabul qilingan muhitda bolani asrab olish va qoidalarga rioya qilish oson. Bola aslida qaror qabul qilish mexanizmida ishtirok etadi. U o'z umidlarini ifodalaydi va ota-onasining umidlarini ularning sabablari bilan birga tushunadi. Hammasidan keyin; axiri Qabul qilingan qarorda bolaning ham ulushi bor. Qaror qabul qilishda bolaning ulushiga ega bo'lish unga bu qarorni qabul qilishni osonlashtiradi. Qarorni qabul qilgan bolaga bu qarorga rioya qilish osonroq bo'lganda, ota-onalar va bola o'rtasidagi munosabatlar ijobiy rivojlanadi. Ikkala holatda ham bola va oila o'rtasida yaxshi muloqot muhiti paydo bo'ladi. Bu muloqot muhiti bolaning o'zini ifoda eta olishiga, o'z muhitini tinglashni va tushunishni, qabul qilingan qarorlarda ishtirok etishni, qabul qilingan qarorlarni amalga oshirishni va muammolarni zo'ravonlik yoki chekinish yo'li bilan emas, balki gaplashish orqali hal qilishni o'rganadi. Bolaning bu yutuqlari unga sotsializatsiya jarayonini kerakli yo'nalishda amalga oshirishga imkon beradi. Demokratik oilalarda o'sayotgan bolalarning sotsializatsiya jarayonlarini yaxshiroq tushunish uchun ushbu bolalarning xususiyatlarini eslab qolish foydali bo'ladi. Ushbu bolalarning xususiyatlarini quyidagicha sanab o'tish mumkin: Bunday bolalar stress ostida bo'lganida salbiy his-tuyg'ularni osonroq boshqarishi mumkin. Ijtimoiy muhitda o'zlarini yaxshiroq ifoda eta oladilar. Ular o'zlariga ko'proq ishonadilar va atrofdagi dunyoni o'rganishga va o'rganishga tayyor bo'ladilar. Ular hamdard bo'lishlari va o'zlariga ham, ijtimoiy muhitdagi boshqa shaxslarga nisbatan ko'proq ishonch tuyg'usini rivojlantirishlari mumkin. Ular boshqa shaxslar bilan xavfsiz munosabatlarni rivojlantirishlari va osongina muloqot qilishlari mumkin. Ular empatiya qobiliyati rivojlangan do'stona shaxslardir. Ular ijtimoiy jihatdan barkamol va baxtlidirlar. Ular ijtimoiy normalar va qadriyatlariga e'tibor berishadi. Ularning o'ziga bo'lgan ishonchi yuqori va mas'uliyatli. Ular ijodiy va mustaqil. Demokratik ota-ona munosabatlari qabul qilingan oilalarda o'sayotgan bolalarning xususiyatlarini bolalarning ijtimoiylashuv jarayonlari nuqtai nazaridan quyidagicha talqin qilish mumkin:

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Bugungi kunda yurtimizda oila muammolari, undagi munosabatlarning ijtimoiy-psixologik jihatlarini to'g'risida V.Karimova, D.Abdullayeva, F.Akramova, Z.Nishonova, G.Niyozmetova, M.Salayeva, N.Sog'inov, R.Samarov, Z.Rasulova, G'.Shoumarov va boshqa olimlarimizning olib borayotgan tadqiqotlarini alohida aytib o'tishimiz joiz. Biroq otaning farzand hayotidagi o'rni, psixik taraqqiyotiga ta'siri, jinsiy identifikatsiya, ijtimoiylashuvdagi ta'siri masalalari o'zbek olimlari tomonidan alohida tadqiqot predmetiga

aylanmagan. MDX mamlakatlari olimlaridan soha bo'yicha V.P.Levkovich, E.I.Pavlovich V.V.Boyko, G.M.Breslav, A.G.Volkov, S.V.Kovalev, kabi bir qator olimlar oilamuammolari, Oliviy munosabatlarda ota-onaning roli bo'yicha ilmiy izlanishlar olib borganlar.

Ushbu mavzu xorijlik ayrim psixologlar, xususan, V. Kvinn, F.Zimbardo, D.Mayers boshqalarning tadqiqotlarida yoritib berilgan. Shuningdek, rus hamda fransuz olimlari tomonidan ham muayyan darajada o'rganilgan. Ota va onaning bola uchun o'ziga xos rollarini taxminan shunday tasvirlashimiz mumkin. Ona, birinchi navbatda, har qanday variantni qabul qiladigan, pushaymon bo'ladigan va uni tinchlantiradigan insondir. Ota sizni qayta-qayta sinab ko'rishga ilhomlantiradigan, o'zingizga ishonch uyg'otadigan va o'zingizga cheksiz afsuslanishingizga yo'l qo'ymaydigan, shuningdek, muvaffaqiyatsizlik sabablarini aniqlashga yordam beradigan odam. Ikkalasi ham bola uchun juda muhimdir. Bugun farzand tarbiyasida otaning o'rni haqida ko'p gapiriladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Mutaxassislarning ta'kidlashicha, o'g'il yoki qiz bo'lsin, erkakning ta'sirisiz to'laqonli shaxsni tarbiyalash juda qiyin. Hech kim otasiz tarbiyada muvaffaqiyatga erishish imkoniyatini inkor etmaydi, lekin hayot shuni ko'rsatadiki, bu juda kam uchraydi. Axir, farzandining qanday o'sishi ota-onaga bog'liq. Muhimi, ota-onasi unga nima beradi, xususan, otasi unga dunyoda hech kim bera olmaydigan narsani berishi mumkin. Mutaxassislar, ayniqsa, ajralish haqida gap ketganda, buni unutmashlikni tavsiya qiladi. Har qanday sharoitda ham erkak ota bo'lib qolishi kerak. Psixologlar ota va onaning bolalarga nisbatan tarbiyaviy harakatlarining o'ziga xos xususiyatlarini bir-birini to'ldiruvchi, muvaffaqiyatli tarbiyalash uchun bir xil darajada zarur deb ta'kidlaydilar. Nemis psixologi Erich Fromm ota-onalarning bolalarga bo'lgan gender yondashuvini quyidagicha ajratdi: onalik printsiplari - so'zsiz sevgi tamoyili; ona o'z farzandlarini sevadi, chunki ular uning farzandlari. Ota mehri bolaning erishgan yutuqlariga, yaxshi xulq-atvoriga bog'liq. Avvalo, onaning g'amxo'rliqi, parvarishi bilan xaqiqiy onalik mexrini ajaratib olishimiz zarur.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, ota bola bilan qanchalik tez aloqa qila boshlasa, ularning kelajakdagi bog'liqligi shunchalik kuchli bo'ladi. Ota bolaning ruhiy salomatligiga ham ijobiy, ham salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bola bilan muloqotni kechiktirmaslik, chaqaloq haqidagi barcha tashvishlarni butunlay onaga o'tkazmaslik muhimdir. Ota va bola o'rtasidagi o'yin tsiklikdir. Otalar shov-shuv va chalkashlik bilan bog'liq bo'lgan g'ayrioddiy, baquvvat, oldindan aytib bo'lmaydigan o'yinlarni tashkil qilishadi. Bunday o'yinlar bolalarni o'ziga jalb qiladi, ular yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xavfga tezkor munosabatni shakllantiradi, qiyin vaziyatda to'g'ri qaror qabul qilishga o'rgatadi, ularni ijobiy his-tuyg'ular bilan to'ldiradi va asabiy taranglikni engillashtiradi.

Shunday qilib, otaning bolalarni psixik taraqqiyotidagi ishtiroki bolaning shaxsiy fazilatlarini shakllantirishga ta'sir qiladi, ularning kelajakdagi farovonligiga ko'p jihatdan bog'liqdir. befarq munosabat salbiy oqibatlarga olib keladigan munosabat sifatida qaraladi. Befarq ota-onalar bolaning xohish-istaklariga hech qanday cheklovlar qo'ymaydi, uning xohish va ehtiyojlariga befarq munosabatda bo'ladi. Ular o'z farzandlariga e'tibor bermaydilar va ularning ehtiyojlarini e'tiborsiz qoldiradilar. Bu oilalarda o'sayotgan bolalar vaqt o'tishi bilan salbiy xulq-atvorni namoyon qila boshlaydi. Sevgisiz muhitda o'sgan bola atrof-muhitga e'tiborni jalb qilishga va o'zining mavjudligini isbotlashga harakat qiladi.

jamiyatda huquqbuzarlikning oldini olish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori / <http://lex.uz>.]

[20] Petrovskiy A.V. "O'z-o'zini hurmat qilish. Obshaya psixologiya 1976,

[21] Zufarova "Umumiy psixologiya" Toshkent 2005.

ADABIYOTLAR:

- [1] Ibaydullayeva U.R. Ota-ona va farzandlar o'rtasidagi nizolarning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari. Psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori diss. - T.: 2022.
- [2] Kadirova A.T. O'smirlarda oilaviy nizolar to'g'ricida ijtimoiy tasavvurlarning shakllanishi. Psixologiya fanlari nomzodi diss. – T.: 2007. – 24 b.
- [3] Akramova F.A. Oilada sog'lom psixologik muhitni tarkib toptirishning ijtimoiy-psixologik asoslari. O'quv-uslubiy qo'llanma. – T.: 2014. – 185 b.
- [4] Rasulova F.F. O'smirlarda agressiv xulq-atvor namoyon bo'lishining psixologik xususiyatlari: Avtoref. diss. ps. fan (PhD): 19.00.06 – T.: 2018. – 48 b.
- [5] Salayeva M.S. O'zbek oilalarida ota-ona va farzandlar o'zaro munosabatlarining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari. Psixologiya fan nom diss. – T.: 2005. – 15 b.
- [6] Ibaydullayeva U.R. Ota-ona va farzandlar o'rtasidagi nizolarning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari. Psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori diss. - T.: 2022.
- [7] Umarova M.M. O'smirlarda oilaviy qadriyatlar to'g'risidagi tasavvurlar shakllanishining ijtimoiy-psixologik shart-sharoitlari: Dis. psixol. fan. nomzodi:
- [8] Nemov R. S. «Psixologiya» T. 1.M. 1998y.
- [9] Gamezo A. «Atlas po psixologii» Moskva 2001y.
- [10] Karimova V. M. «Psixologiya» T.Sharq 2002y.
- [11] G'oziev E.G. Mamatov M.M. va boshqalar "O'spirin psixologiyasi" Tosh D.U 1992
- [12] 11.Goziev E.G. O'tanov B "Hamkorlik psixologiyasi" T., Tosh D.U. 1992
- [13] Goziev E.G. Oliy maktab psixologiyasi. ToshDU 1996 y.
- [14] Lyaudis V.L. – Metodika prepodavaniya psixologii. iz.vo 2000 URAO
- [15] X.Alimov. Milliylik va ijtimoiy ruxiyat.-T.:1992
- [16] Vasila Karimova "Psixologiya" Toshkent,2000
- [17] M.G.Davleshin."Umumiy psixologiya",Toshkent, 2002
- [18] G'oziyev.E "Psixologiya" T 1994
- [19] O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019 yil 7 iyundagi № 472-sonli "Psixologiya sohasida kadrlarni tayyorlash tizimini yanada takomillashtirish va